

ADHD og afhængighed af rusmidler

Rummelighed i fællesskabet kan støttes ved at behandle børn forskelligt. Også i skolen, hvor det vigtigste er at fange og stimulere børnenes opmærksomhed.

AF SHEILA JONES

Det er endnu ikke fuldt ud forstået, hvad det er for mekanismer, der påvirker det negative livsforløb (heriblandt udvikling af misbrug), som vi ser hos mange med en ADHD-diagnose. Vi har endnu kun en begrænset forståelse af den tilstand, vi kalder ADHD, særligt når det kommer til at forstå følgevirkningerne af at have denne diagnose. Den litteratur, der beskriver emnet, dokumenterer i høj grad de individuelle træk, de neurologiske forskelle og de forskellige funktionsnedsættelser og sameksisterende forstyrrelser, der knytter sig til ADHD-diagnosen. Derimod er beskrivelser af, hvordan ADHD reelt påvirker den enkeltes muligheder i samspillet med det samfund, hvori det skal trives, mere sparsomme. Det drejer sig om forsøg på at forklare, hvordan ADHD i en samfundsmæssig kontekst sætter nogle individer i en

udsat position ift. at kunne indfri de krav, der stilles for at opfylde betingelserne for 'det gode liv'.

Da det hovedsageligt er forskning på individniveau med fokus på fejl og mangler, der præger feltet, bliver det svært at skrive om ADHD uden at henfalde til beskrivelser af disse mangler og/eller forstyrrelser og de problemer, de medfører. Men hvad udgør disse mangler og forstyrrelser, og hvorfor er det, at vi betragter lige netop disse som værende patologiske?

Disse spørgsmål blev et underliggende fokus for den ph.d.-afhandling, jeg færdiggjorde i 2014, hvor jeg undersøgte årsager til og risici forbundet med sammenfaldet mellem ADHD og misbrug. De teorier, der forsøger at forklare, hvorfor forholdsvis mange med ADHD udvikler et misbrug, lægger ofte vægt på individspecifikke faktorer såsom medfødte træk, der gør, at et menneske handler impulsivt og søger spænding. Og impulsivitet har da også vist sig at have

en markant betydning for netop udvikling af misbrug såvel som en øget tendens til kriminalitet. Men denne sammenhæng mellem en medfødt tendens til at handle impulsivt, og et liv præget af misbrug og kriminalitet, er i særlig grad påvirket af sociale betingelser. En stor amerikansk undersøgelse af Lyman m.fl. viste, at børn med en øget tendens til at handle impulsivt, som vokser op i familier med en fornuftig økonomi, med forældre, der er involverede, og i nabolag, der ikke er præget af kriminalitet og social belastning ikke er i en øget risiko for at udvikle misbrug. Det er derimod de impulsive børn, der vokser op i økonomisk trængte familier med forældre, der af forskellige årsager er fraværende, og i socialt belastede områder. Jeg valgte derfor at fokusere på betingelser af mere social karakter i mit arbejde for at forstå, hvorfor nogle med ADHD udvikler misbrug.

Et grundlæggende træk ved ADHD er, at opmærksomheden er forstyrret; at man f.eks. nemt distraheres og har svært ved at komme tilbage til den opgave, man var i gang med; eller at man ikke kan være opmærksom længe nok til at modtage en instruktion i sin fulde ordlyd. Det at være i stand til at kontrollere og fokusere opmærksomheden har en enorm betydning for, hvordan vi kommer til at klare os i et samfund, der er bygget op på selvstændige borgere, som gennem uddannelse og opdragelse har lært at bevæge sig indenfor de regler og normer, der er gældende i dette samfund. Hvordan evnen til at fokusere opmærksomheden og muligheden for at opnå succes i tilværelsen hænger sammen vil jeg forsøge at uddybe i det følgende.

Opmærksomhedens betydning

I 1798 beskriver Sir Alexander Crichton en tilstand, der ligner det, vi i dag kalder ADHD. Denne beskrivelse drages ofte frem, når ADHD-diagnosens historiske legitimitet skal etableres, hvorimod den kontekst, hvori opmærksomheden ifølge Crichton har den største betydning, oftest udelades. Nemlig, hvordan vores evne til at opsamle viden og opnå en uddannelse er fuldstændig afhængig af, at vi er udstyret med en kapacitet, der sætter os i stand til at fokusere opmærksomheden. Vi ser altså her, at interessen for opmærksomheden og opmærksomhedsforstyrrelser til en vis grad hos Crichton var knyttet til læring og ud-

dannelse. Jeg vil komme tilbage til ham senere i denne artikel.

Det er først i slutningen af 1800-tallet - nogenlunde samtidig med, at skolepligten indføres i mange vestlige lande - at man for alvor begynder at interessere sig for opmærksomhedens betydning for uddannelse og læring. Den daværende politiske agenda var drevet af et ønske om at styrke uddannelse, og man fokuserede på måder til at styre individets handlinger og vilje gennem styring af dennes opmærksomhed. William James, der i USA bliver betragtet som psykologens fader, beskrev datidens hensigt med uddannelse som: organisering af tillærte handlingsvaner og adfærdsformer og fremhævede, at uddannelse i alle lande overordnet set havde som mål at organisere eller styre individets adfærd. Samtidig er man på denne tid blevet bevidst om, at det må være lærerens fornemste opgave at fange elevernes opmærksomhed, da det kun er det, opmærksomheden rettes mod, der perciperes/opfattes/sanses/huskes/læres, og vores perceptioner (det vi sanser og opfatter) er derfor med til at danne de forestillinger, vi har om, hvordan verden hænger sammen. *'[...] each of us literally chooses, by his ways of attending to things, what sort of a universe he shall appear to himself to inhabit.'* (James, 1890)

Så hvis man fra en tidlig alder kan styre individets opmærksomhed, kan man bestemme, hvordan hans eller hendes verdensbillede konstrueres og dermed hans eller hendes indtryk af, hvad der er rigtigt og forkert, og af, hvordan det gode liv leves.

William James skrev i 1890: *'The faculty of voluntarily bringing back a wandering attention, over and over again, is the very root of judgment, character, and will[...]* An education which should improve this faculty would be the education par excellence...' Når James således fremhæver forbedring af opmærksomheden som værende det, der kendetegner *den overlegne uddannelse*, skyldes det, som han udførligt beskriver i sin bog *The Principles of Psychology*, at opmærksomhed på et emne, et objekt, en tanke kun kan fastholdes i et flygtigt øjeblik. Hvis emnet, tanken, objektet ikke gennemgår en eller anden form for forandring, vil den forsvinde ud af vores opmærksomhed og synsfelt. Stir på en lille plet længe nok, og du vil til sidst ikke længere kunne se den. Den er nødt til at blive holdt i live ved at knytte noget til den, en undersøgelse af dens form,

farve og størrelse for eksempel. På samme måde er ny læring afhængig af, at der er noget, den kan bindes op på. Noget, der er interessant eller spændende for barnet, noget som automatisk ville fange barnets opmærksomhed. Opmærksomheden beskrives som en så flygtig tilstand, at særlig beundring tilfaldt (og tilfalder) de mennesker, der er i stand til at fastholde opmærksomheden på svære, kedelige eller ensformige opgaver og store læsebyrder for at opnå en lang boglig uddannelse. Evnen til at styre opmærksomheden betragtedes således som værende grundlaget for at kunne udvikle dømmekraft, karakter og vilje.

Men hvad er et viljestyret menneske? Når vi lader os styre af viljen, så vil vi noget. Så har vi gjort os nogle forestillinger om dette noget og lagt nogle planer for at opnå det. Når vi er styret af viljen, er vi således styret af nogle indre tankemæssige forestillinger, og vores adfærd vil i højere grad være orienteret mod at opnå de mål, der knytter sig til disse. James skriver, at det, vi helt grundlæggende gør, når vi lader os styre af viljen, er at fokusere på én ting frem for en anden, og viljens bedrift er således at fastholde et svært/uinteressant objekt i tankerne og ikke lade sig distrahere eller friste af mere spændende og umiddelbart belønnende objekter. Det vil derfor føles som en særlig indsats, som noget, der kan være særligt krævende, at holde denne fokuserede opmærksomhed på noget, der kan være tidsmæssigt fjernt eller nutidigt svært eller kedeligt.

Samtidig vil en adfærd, der i højere grad er styret af indre tankemæssige forestillinger og mål udadtil give omverdenen et indtryk af en stærk organisme, der er styret af en egen fri vilje. Men vores evne til at lade handlinger være styret af fremtidige mål, til at planlægge vores adfærd ud fra et tidsperspektiv, og den selvregulering vi derved udøver, befrier os dog ikke fra omverdenens kontrol. Disse ting gør tværtimod vores adfærd mere effektivt styret af denne omverden. Og dette er ADHD et særligt fint eksempel på. For vælger vi at have et helt lavpraktisk syn på, hvilken betydning det har, at omverdenen kan øve indflydelse på det verdensbillede, vi har, og de mål, vi sætter os - altså et syn, hvor vi ikke går ind og problematiserer den grad af social kontrol, der ligger i det - vil det have nogle uheldige konsekvenser for de mennesker, der ikke så let lader deres opmærksomhed styre af hver-

ken omverdenen eller af sig selv. For ikke blot vil de være dårligere i stand til at internalisere de normer og regler, der guider de gnidningsløse samspil mellem mennesker (og som er nødvendige i den form for kooperative samfund, som vi lever i), men de vil også være dårligere i stand til at gennemføre en uddannelse. Uddannelse baseres i høj grad på styring af opmærksomheden og tilsidesættelse af fristelser og distraktioner for at opnå en højere gevinst på sigt. Disse mennesker vil således risikere at blive betragtet som mennesker, der mangler netop dømmekraft, karakter og vilje.

ADHD i en samfundsmæssig sammenhæng

ADHD er en forkortelse af den amerikanske DSM-V diagnose: *Attention Deficit Hyperactivity Disorder* og svarer til det, der i ICD-10, som er det diagnosesystem, vi bruger i Danmark, kaldes *hyperkinetisk forstyrrelse*. ADHD-diagnosen kan på et helt konkret plan betragtes som en psykiatrisk kategori, der beskriver bestemte (problematiske) måder at være menneske på. Her skal man særligt bemærke, at der er tale om *måder* at være menneske på, for selvom vi alle kan have nogle overordnede, ofte stereotype forestillinger om, hvad vi taler om, når vi taler om personer med ADHD, så er den gruppe af mennesker, der har en ADHD-diagnose en meget forskelligartet gruppe.

Diagnosen baseres på to overordnede symptomområder: opmærksomhed og hyperaktivitet/impulsivitet. Listen af symptomer, der bruges til at stille diagnosen, beskriver forskellige former for adfærd eller mangler, der kan betragtes som afvigelser fra normative forventninger til individets formåen i forskellige situationer. De to symptomklasser, der danner grundlaget for ADHD-diagnosen, kan påvirke en persons udfoldelsesmuligheder på to vigtige livsarenaer. Således kan symptomer på uopmærksomhed anskues som symptomer, der i særlig grad forstyrrer evnen til at indgå i og drage nytte af den måde, vi har skruet vores uddannelsessystem sammen på. Vi forventer af børn i skolealderen, at de vil forblive siddende på deres stol i timerne, at de vil koncentrere sig om at modtage instruktioner, at de vil færdiggøre de opgaver, de bliver stillet, og huske at sætte stolen op og pakke deres ting sammen igen, inden de tager hjem. En person, der har vanskeligheder med

at koncentrere sig og fokusere sin opmærksomhed på opgaver, der ikke opleves som interessante i sig selv, vil derfor have svært ved at opnå en uddannelse, der matcher hans eller hendes kognitive evner og den intelligens, vedkommende er blevet udstyret med. Disse konsekvenser for individer med ADHD skyldes til dels, at vi til stadighed indsnævrer forestillingen om, hvad en rigtig uddannelse er, at vi i stadig højere grad baserer denne på undervisningsformer, der kræver vedholdende fokuseret opmærksomhed, og at den grunduddannelse, folkeskolen i dag tilbyder, skal lede frem mod at give alle børn den samme grundlæggende viden og de samme færdigheder.

Når børn og unge med ADHD klarer sig dårligt i skolen, hvilket bl.a. kan ses ved, at en markant stor gruppe har indlæringsvanskeligheder, betragtes problemet som værende iboende barnet eller den unge. Vi kunne dog også betragte vores uddannelsessystem

som havende nogle fralæringsvanskeligheder, når det kommer til at påvirke den gruppe af børn og unge, der ikke lærer gennemkonventionel undervisning.

For som lovet at vende tilbage til Crichton, så blev disse tanker om skolens og uddannelsesinstitutionernes indflydelse på børns udvikling og læring allerede præsenteret i slutningen af 1700-tallet. Uddannelse blev af Crichton defineret som forbedring af sindet (styrkelse af de forskellige mentale kapaciteter og beherskelse af lyster) og kroppen (motorisk kontrol). Han problematiserede tendensen til at lade forbedring af sindet bestå i en fastholdelse af barnet i læring af ord, i udvidelse af ordforråd etc. til en grad, hvor dennes evne til at aktivere opmærksomheden blev træg og oplevedes som pinefuld. Det er en melankolsk refleksion, skriver han, at mange unge mennesker, der forud for skolestart lader til at være udstyret med et godt hoved, enten bliver ofre for en tidlig mental træthed eller får lede ved skolen, alene fordi den rette stimulus, den der ville have fanget deres opmærksomhed, ikke blev fundet i tide. Han beklager, hvordan

alle børn får den samme 'mentale behandling', og at deres særegne interesser eller dispositioner sjældent får nok opmærksomhed. Han anbefaler, at man ikke i barnets tidlige år med magt forsøger at styre dennes opmærksomhed væk fra det - eller forsømmer de ting - barnet finder interesse i. Det er ifølge Crichton ligegyldigt, hvad barnet lærer først, så længe det lærte er brugbart og stimulerer dets intellektuelle kapaciteter. Når barnet først har vænnet sig til at fokusere sin opmærksomhed, vil det sidenhen lettere kunne aktivere denne i læringen af andre og vigtigere ting.

'There are many to who the dryness and difficulties of the Latin and Greek grammars are so disgusting that neither the terrors of the rod, nor the indulgence of kind intreaty can cause them to give their attention to them. If a boy of this disposition be found to be by no means deficient in natural understanding, why should many good years be lost in a fruitless attempt, which must evidently become irksome to the preceptor, and prejudicial to the young person?

Would a physician insist on it that one kind of diet was that which was most suitable to every constitution? If he found a few individuals who evidently could not digest it, would he not endeavour to find out what things are best adapted to their peculiar ideosyncrasies? [...] as the power of attention is as different in different boys, as their bodily force, so their mental diet, if the expression be permitted, must also be varied accordingly'. (Crichton, 1798).

Crichton skriver derudover, at den manglende vilje til at behandle forskellige børn forskelligt skaber en udvikling hos barnet, der resulterer i ignorance og uopmærksomhed. En udvikling, der, hvis de var blevet behandlet med omtanke i deres barndom og ungdom kunne have resulteret i skabelsen af nyttede medlemmer af samfundet. Også William James beskrev værdien ved differentierede uddannelsesformer. Særligt så han lyst på introduktionen af skoler, hvor det var det manuelle arbejde (i træ f.eks.), der undervistes i. Ikke fordi disse skoler ville fremstille mennesker, der var mere handy og praktisk anlagt, men fordi de ville bidrage til samfundet ved at fremstille borgere med *an entirely different intellectual fibre*. James skrev i masseskolingens tidlige år og var som sådan med til at påvirke det syn, der var på uddannelse og skoling på den tid. Trækker vi disse tanker ind i en nutidig kontekst, vil jeg påstå, at vi har bevæget os langt væk fra denne opfattelse i dag. Det følgende står for egen

regning, men det, vi i dag er vidne til, er i høj grad en nedvurdering af de håndværksmæssige uddannelser. Det er ikke lige så fint at starte på teknisk skole som på gymnasiet efter folkeskolen, og det bliver betragtet som et udtryk for, at man ikke var dygtig nok til at komme på gymnasiet.

Der er en høj værdi i at være 'bogligt anlagt', hvorimod den intellektuelle fiber, der kendetegner håndværksfagene, i høj grad betragtes som værende af praktisk karakter snarere end at have med en særlig begavelse at gøre.

Den diskurs, der kendetegner politikken omkring uddannelsesinstitutionerne, handler i høj grad om at 'trække' erhvervsuddannelserne op på et mere akademisk niveau. Man går ikke længere på Den Sociale Højskole for at blive socialrådgiver, man går på VIA University College. Man går ikke længere på handelsskolen for at arbejde i butik eller på kontor, men på Business College osv. osv. Samtidig med, at alt helst skal have en klang af højere uddannelsesinstitution, strammer vi løkken om de unges halse ved at øge kravene for optagelse på mange uddannelser. På sin vis kan man således betragte børn og unge med ADHD som bærere af et strukturelt problem, et problem, der har at gøre med, hvor snævert uddannelse defineres, og hvor fokuserede vores børn og unge skal være for at klare sig indenfor disse rammer for at få en uddannelse. Og i et samfund, hvor individets muligheder afgøres ved, at det i den skolepligtige alder klarer sig godt i vilkårlige og virkelighedsfjerne tests, kan det betyde, at en stor gruppe tidligt i ungdommen falder fra og bliver marginaliserede.

Hyperaktivitets/impulsivitetssymptomer kan på den anden side anskues som forskellige former for adfærd, der bryder med generelt accepterede regler for, hvordan man opfører sig, og det, der som sådan defineres her, er adfærd, der vil opleves som forstyrrende for samspillet med andre. Når man har undersøgt, hvordan børn med ADHD adskiller sig fra 'normale' børn i forhold til sociale færdigheder, finder man, at

I 1845 udkommer bogen om Struwwelpeter (el. på dansk Den store Bastian), om en umulig dreng der ustandseligt laver ulykker og kommer galt af sted. Bogen er skrevet af den tyske læge Heinrich Hoffmann og han beskriver symptomer på adfærdsforstyrrelser, som kan være forenelige med nutidens ADHD-diagnose. Heinrich Hoffmann, som var læge ved en anstalt for sindslidende, har selv om bogens tilblivelse skrevet, at han besluttede sig til at skrive og tegne bogen som en julegave til sin tre et halvt år gamle søn i 1844, efter at han havde ledt forgæves efter egnet læsestof i bogladerne. Her fandt han kun 'lange fortællinger eller umulige billedsamlinger, moraliserende historier, som begyndte og sluttede med formanende forskrifter.'

de ikke fungerer lige så godt i situationer med ustruktureret leg, at de ikke i samme grad udtrykker positive følelser eller gengælder andre børns følelsesmæssige udtryk, og at graden af prosocial adfærd, altså adfærd, der fremmer mellemmenneskelige forhold såsom hjælpsomhed, samarbejde, omsorg, medfølelse og vilje til at dele, er markant lavere hos børn med ADHD. Børn med udtalte hyperaktivitets- og impulsivitetssymptomer kan derfor let komme til at irritere andre, og undersøgelser har vist, at de oftere bliver udsat for mobning, at de har en lavere status i klassen, og at de oftere holdes udenfor, end børn, der ikke har disse problemer. Så en særlig negativ konsekvens af denne form for væremåde er altså social eksklusion og afvisning fra andre.

Behovet for at føle tilhørsforhold

Mennesket er grundlæggende et socialt væsen med et fundamentalt behov for at føle tilhørsforhold, og vi er fra naturens side tilpasset til at skabe og vedligeholde nære relationer til andre. Når behovet for tilhørsforhold og nære relationer til andre ikke bliver tilfredsstillet, kan det medføre nedsat kognitiv funktion og have både mentale og fysiske negative følgevirkninger.

Et særligt kendetegn ved afvisning er, at det fører til nedsat prosocial adfærd hos den, der afvises, også hos helt almindelige 'normale' mennesker. Samtidig er prosocial adfærd en af de faktorer, der øger sandsynligheden for at blive accepteret og for at danne venskaber. Det betyder, at en negativ spiral udvikles, hvor den indledende afvisning fører til nedsat prosocial adfærd, som så kan være med til at forstærke og fastholde afvisningen.

Aggressiv og forstyrrende adfærd er ofte kendetegnende for børn med ADHD, både inden de starter i skolen og nogle år inde i skoleårene, og en tidligere undersøgelse har vist, at børn, der indleder skoleårene med forstyrrende og aggressiv adfærd, er i størst risiko for at blive afvist og for at blive mobbet af deres jævnaldrende. Man fandt også, at den indledende aggressive adfærd med tiden blev mere og mere reaktiv, og som sådan blev observeret som en reaktion på mobningen. Dette mønster stabiliserede og fastholdt barnets aggressive adfærd og den indledende afvisning og medførte, at barnet med tiden internaliserede klassekammeraternes opfattelse af ham/hende og af de adfærdsmønstre, der knyttede sig til denne opfattelse. Det vil sige, at hvis vi opfatter og behandler et

barn, som om det er en forstyrrelse, en rod, et uvornt barn, vil det ende det med at se sig selv som sådan og opføre sig derefter. Der kan således i indskolingsårene skabes eller vedligeholdes nogle adfærdsmønstre, der kan få betydning for, hvordan barnet placerer sig ven-skabsmæssigt i forhold til klassekammeraterne.

Når man følger børn og unge over tid, finder man, at en stor del af de børn, der bliver ekskluderet af deres klassekammerater efterhånden finder sammen i det, der på engelsk kaldes *deviant peer affiliations* – altså grupper af unge, der er afvigende på den norm- og regelbrydende måde. Resultaterne af en survey-undersøgelse, der blev brugt i ph.d.-projektet, understøttede dette og viste, at unge mellem 15 og 25 år, der havde ADHD-symptomer, i højere grad var blevet mobbet i skolen end andre unge, og at de oftere havde venner, der brugte stoffer. Også, når de ikke selv brugte stoffer. Det kan der være flere forklaringer på. En af forklaringerne kan være, at afvisning fra mere normative/konforme jævnaldrende udelukker barnet eller den unge fra en socialt acceptabel arena, hvor evnen til at bevæge sig indenfor kulturelt acceptable adfærdsmønstre i særlig grad udvikles, justeres og forfines. Den manglende adgang til disse mere acceptable sociale arenaer vil således kunne betyde, at barnet eller den unge søger tilhørsforhold med børn og unge, der ligeledes er ekskluderet, og som har dannet deres egne normer, og som pga. modgang kan have udviklet en *'fuck the world'*-mentalitet. En anden forklaring kan være, at barnet eller den unge finder samværet med børn og unge, der bryder reglerne, mere stimulerende og sjovt og til en vis grad udvælger venner, der på den måde ligner ham/hende selv. Samtidig med, at den unge dermed opnår at få et tilhørsforhold til andre unge, vil disse *deviant peer affiliations* også repræsentere en social gruppe, hvor betingelserne for at leve op til forventningerne og til at overholde reglerne er påfaldende anderledes, da livet her ofte leves ud fra alternative værdier og normer. For nogle unge betyder det, at de bliver medlem af subkulturer, hvor en vis grad af aggression kan give status, hvor manglende efterlevelse af samfundets regler og love er normen, og hvor den unge kan få en oplevelse af at have en identitet, der er accepteret af de mennesker, han eller hun omgås.

Det er ikke alle børn med ADHD, der vokser op

og udvikler et misbrug eller andre såkaldte afvigende adfærdsmønstre. For mange unge med ADHD gælder det, at de er ensomme og føler sig isolerede, og en stor del af dem oplever internaliserende følgevirkninger såsom depression og social angst. De unge, jeg interviewede i forbindelse med ph.d.-projektet, beskriver netop de sociale vanskeligheder som værende dem, der udgjorde den tungeste byrde ved ADHD, og som var følelsesmæssigt sværest at håndtere. De beskrev stort set alle en følelse af at være markant anderledes, af at være en skæv brik, der ikke passer ind i puslespillet. Flere af dem havde forsøgt at danne venskaber og få en plads i fællesskabet i klassen, men oplevede igen og igen at blive afvist. For flere af disse unge, der var blevet diagnosticeret som teenagere, var det en positiv oplevelse at få diagnosen. Det, at andre havde det på samme måde, at der var et ord for det, og at det var beskrevet i den medicinske faglitteratur, gav dem en følelse af ikke at være alene og dæmpede faktisk følelsen af at være unormal. For andre cementerede diagnosen deres følelse af anderledeshed og medførte et dyk i selvværd. Den sidste gruppe knyttede i særlig grad deres identitet til de negative karakteristika, der kendetegner den stereotype forestilling, der er i forhold til ADHD, og som sådan blev diagnosen oplevet som et stigma, særligt for dem, der faktisk ikke passede ind i denne stereotyp. For igen var der nogle, og her taler jeg om unge mænd, der havde misbrugs- og adfærdsproblemer, for hvem det at blive diagnosticeret med ADHD ingen betydning havde for hverken selvværd eller selvbillede. Diagnosen bekræftede blot deres selvbillede, og de havde ingen problemer med at genkende sig selv i stereotypen og tog som sådan heller ikke afstand fra den. Stofbrug var for dem en stor del af det sociale liv, og de var blevet introduceret til stoffernes verden i en meget tidlig alder. Samfundet var for dem en størrelse, der forsøgte at regulere deres liv og presse nogle normer ned over dem, som de ikke følte sig hjemme i.

Afslutningsvis vil jeg bekende, at mine skrivelser her stiller noget komplekst op i en simpel kausalitetsforståelse. Det er ikke mit ønske at nedvurdere, hvor svært det kan være at have et barn, der har en svær grad af ADHD, eller hvor udfordrede vores lærerstab er blevet af udvidede åbningstider, serielle skolereformer og ikke mindst inklusionstankegangen. Men det

SHEILA JONES
PSYKOLOG, PH.D. POST.DOC.
CENTER FOR RUSMIDDELFORSKNING

er ligeledes forsimplet kun at betragte problematikken ud fra individet, og selvom ADHD i høj grad handler om neurologiske forskelle, så vil jeg påstå, at konsekvenserne ved disse forskelle i høj grad har en social forankring, og at netop manglende muligheder for at få en plads i samfundet og/eller fællesskabet skubber en stor gruppe ud i et tomrum, hvor muligheden for at skabe tilhørsforhold skal findes i de subgrupper af samfundet, der næsten altid åbner op og inviterer ind. Rusmidlernes rolle kan her være af social karakter som noget, der knytter mennesker sammen på samme måde, som alkohol gør i de mere konforme grupper i samfundet. Rusmidlerne kan også spille en rolle som værende et middel, der anvendes til at klare sine udfordringer. Til at cope med svære følelser, ensomhed eller rastløshed. Og som sådan et middel, der indledningsvis øger personens velvære. Hvis vi ønsker at ændre på statistikken ift. ADHD og misbrug, er vi nødt til at ændre på de faktorer, der er udenfor individet, for derigennem at øge muligheden for, at han eller hun kan få en plads i fællesskabet og en rolle i samfundet. ■

LITTERATUR

- Anderson, T. L., & Mott, J. A. (1998). Drug-related Identity Change: Theoretical Development and Empirical Assessment. *Journal of Drug Issues*, 28(2), 299-328.
- Bagwell, C. L., Molina, B. S. G., Pelham, W. E., & Hoza, B. (2001). Attention-deficit hyperactivity disorder and problems in peer relations: Predictions from childhood to adolescence. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(11), 1285-1292.
- Balliet, D., & Ferris, D. L. (2013). Ostracism and prosocial behavior: A social dilemma perspective. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 120(2), 298-308.
- Barkley, R. A. (1997). *ADHD and the nature of self-control*. Guilford Press, New York.
- Bastian, B., & Haslam, N. (2010). Excluded from humanity: The dehumanizing effects of social ostracism. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(1), 107-113.
- Baumeister, R. F., & Leary, M. R. (1995). The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin*, 117(3), 497-529.
- Brendgen, M., & Vitaro, F. (2008). Peer rejection and physical health problems in early adolescence. *Journal of developmental and behavioral pediatrics : JDBP*, 29(3), 183-190.
- Coyne, S. M., Gundersen, N., Nelson, D. A., & Stockdale, L. (2011). Adolescents' prosocial responses to ostracism: An experimental study. *The Journal of Social Psychology*, 151(5), 657-661.
- Crichton, A. (1798). *An inquiry into the nature and origin of mental derangement: comprehending a concise system of the physiology and pathology of the human mind and a history of the passions and their effects*.
- Diamantopoulou, S., Henricsson, L., & Rydell, A.-M. (2005). ADHD symptoms and peer relations of children in a community sample: Examining associated problems, self-perceptions, and gender differences. *International Journal of Behavioral Development*, 29(5), 388-398.
- DuPaul, G. J., McGoey, K. E., Eckert, T. L., & VanBrakle, J. (2001). Preschool children with attention-deficit/hyperactivity disorder: Impairments in behavioral, social, and school functioning. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 40(5), 508-515.
- Hawes, D. J., Zadro, L., Fink, E., Richardson, R., O'Moore, K., Griffiths, B., . . . Williams, K. D. (2012). The effects of peer ostracism on children's cognitive processes. *European Journal of Developmental Psychology*, 9(5), 599-613.
- James, W. (1890). *The principles of psychology*. Henry Holt and Company, NY.
- Jones, S. *Risks associated with the co-occurrence of attention-deficit hyperactivity disorder and substance use disorder*. Ph.d.-afhandling. Center for Rusmiddelforskning, AU. 2014.
- Jones, S., & Hesse, M. (2014). Adolescents With ADHD: Experiences of Having an ADHD Diagnosis and Negotiations of Self-Image and Identity. *Journal of attention disorders*.
- Jones, S., Pedersen, M. M., & Hesse, M. (2016). Dårligt selskab? ADHD, venskabsrelationer og stofbrug. In M. U. Pedersen & S. Ravn (Eds.), *Ungeliv (in press)*.
- Kitchens, S. A., Rosén, L. A., & Braaten, E. B. (1999). Differences in anger, aggression, depression, and anxiety between ADHD and non-ADHD children. *Journal of attention disorders*, 3(2), 77-83.
- Lee, S. S., & Hinshaw, S. P. (2006). Predictors of Adolescent Functioning in Girls With Attention Deficit Hyperactivity Disorder (ADHD): The Role of Childhood ADHD, Conduct Problems, and Peer Status. *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 35(3), 356-368.
- Lynam, D. R., Caspi, A., Moffitt, T. E., Wikström, P.-O. H., Loeber, R., & Novak, S. (2000). The interaction between impulsivity and neighborhood context on offending: The effects of impulsivity are stronger in poorer neighborhoods. *Journal of abnormal psychology (1965)*, 109(4), 563-574.
- Mrug, S., Molina, B. S. G., Hoza, B., Gerdes, A. C., Hinshaw, S. P., Hechtman, L., & Arnold, L. E. (2012). Peer rejection and friendships in children with attention-deficit/hyperactivity disorder: Contributions to long-term outcomes. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 40(6), 1013-1026.
- Nesdale, D., & Lambert, A. (2007). Effects of experimentally manipulated peer rejection on children's negative affect, self-esteem, and maladaptive social behavior. *International Journal of Behavioral Development*, 31(2), 115-122.
- Olson, S. L. (1992). Development of conduct problems and peer rejection in preschool children: A social systems analysis. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 20(3), 327-350.
- Rutherford, L. E., DuPaul, G. J., & Jitendra, A. K. (2008). Examining the relationship between treatment outcomes for academic achievement and social skills in school-age children with attention-deficit hyperactivity disorder. *Psychology in the Schools*, 45(2), 145-157.
- Williams, K. D., & Nida, S. A. (2011). Ostracism: Consequences and Coping. *Current Directions in Psychological Science*, 20(2), 71-75.
- Wölfer, R., & Scheithauer, H. (2013). Ostracism in childhood and adolescence: Emotional, cognitive, and behavioral effects of social exclusion. *Social Influence*, 8(4), 217-236.
- Zadro, L., Williams, K. D., & Richardson, R. (2004). How low can you go? Ostracism by a computer is sufficient to lower self-reported levels of belonging, control, self-esteem, and meaningful existence. *Journal of Experimental Social Psychology*, 40(4), 560-567.
- Zimmer-Gembeck, M. J., Hunter, T. A., & Pronk, R. (2007). A model of behaviors, peer relations and depression: Perceived social acceptance as a mediator and the divergence of perceptions. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 26(3), 273-302.